

Freelancers in Vlaanderen

Penne, K. (2017). *Freelancers in Vlaanderen*. Brussel: Stichting Innovatie & Arbeid (SERV).

Is de groeiende groep freelancers in Vlaanderen de 'kanarie in de kolenmijn', een signaal dat er iets grondig aan het veranderen is met het functioneren van de arbeidsmarkt? Of een 'koekoeksjong', waardoor het werknemersstatuut het onderspit moet delven? Of de 'kip met de gouden eieren', een belangrijke bron van flexibiliteit en nieuw ondernemerschap? Dit onderzoek naar freelancers in Vlaanderen bracht geen centraal perspectief naar voor om deze groeisector unisono te kunnen benaderen. Dat zou immers onrecht doen aan de snel evoluerende context van het fenomeen.

interviews met bevoorrechte getuigen uit de Vlaamse freelance wereld. We voegden aan het onderzoek ook actuele gegevens met betrekking tot freelancers, die op basis van de werkbaarheidsmonitor en van de enquête naar uitzendarbeid van de Stichting Innovatie & Arbeid werden verkregen.

Voor de sociale partners van de SERV is het vanuit diverse ooghoeken relevant stil te staan bij het fenomeen van de freelancers (SERV, 2017). In de transitie naar een digitale samenleving manifesteert het freelancen zich als een van de diverse opkomende werkvormen op de Vlaamse arbeidsmarkt én als een van de nieuwe economische businessmodellen. Deze context verklaart waarom in het maatschappelijk debat over het fenomeen van freelancers uiteenlopende benaderingen circuleren.

We stellen vast dat er vandaag weinig concrete achtergrondinformatie voorhanden is omtrent de specificiteit van freelance werk in Vlaamse context. Het opzet van dit onderzoeksrapport is om de beschikbare informatie te inventariseren en te synthetiseren. We brengen in kaart in welke mate en in welke vormen het freelancen voorkomt in Vlaanderen en welke evoluties zich aftekenen. Daarbij streven we een diepgaander inzicht in de positie van freelancers op de Vlaamse arbeidsmarkt na.

Het onderzoek is gebaseerd op een literatuurstudie, een screening van statistische databanken en

Zzp'ers die zakelijke diensten verstrekken op tijdelijke of projectbasis

We stellen vast dat er geen eenduidige definitie bestaat van het begrip freelancer. Evenmin bestaat een specifiek juridisch statuut voor deze werkvorm, noch zijn er aparte statistieken voorhanden. In dit onderzoeksrapport omschrijven we freelancers als 'zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) die als zakelijke dienstverstrekker actief zijn op tijdelijke of projectbasis'.

Het is een eigentijdse werkvorm die niet specifiek aan een bepaalde sector gebonden is maar diverse functies en opdrachten kan inhouden, die de dienstverstrekker op grond van zijn eigen kennis, creativiteit of arbeid vervult. De freelancer beschikt hierbij over een grote autonomie inzake werorganisatie.

120 000 freelancers in Vlaanderen

Op basis van een statistische oefening met behulp van de Algemene Dienst Statistiek, Statistics

Belgium van de FOD Economie, ramen wij het aantal freelancers in Vlaanderen op circa 120 000 personen (2015). Zij zijn verspreid over diverse niches: management- en bedrijfsadvies (31%), communicatie, reclame, vormgeving en fotografie (23%), IT-dienstverlening (17%), bedrijfsondersteunende diensten (11%), kunst en amusement (10%), training en opleiding (8%).

Iets minder dan de helft van de Vlaamse freelancers (44%) oefent deze activiteit uit als eenmanszaak, zonder rechtsvorm. 56% heeft een vennootschap. Een geaggregeerde raming van de totale werkpopulatie voor Vlaanderen kan opgemaakt worden uitgaande van de onderlinge verhoudingen die we terugvinden in de databanken van de Regionale Rekeningen van de Nationale Bank, het RSVZ, de EAK en de Werkbaarheidsmonitor. Binnen deze verhoudingen zou het momenteel in Vlaanderen kunnen gaan om vijf tot zeven freelancers per honderd werkenden, van wie vier à vijf in hoofdberoep en één à twee in bijberoep.

Groeiend segment

Freelancers behoren binnen de zelfstandigenpopulatie tot het groeiende segment van de nieuwe zakelijke diensten. Deze groei wordt in de hand gewerkt door de verzelfstandiging in sommige sectoren en beroepen, de digitalisering met opdeling van functies en opdrachten in kleinere zelfstandige deeltaken, de shift van job naar *work* of *task*, en de begunstiging van een ondernemende cultuur en opstartend ondernemerschap.

Opkomst van niet-standaard werkvormen

De opkomst van freelancers past evenzeer in een bredere globale tendens van afname van het aandeel van standaard werkvormen (de voltijdse betrekking van onbepaalde duur) ten gunste van niet-standaard werkvormen (self-employed, deeltijds of voltijds tijdelijk werk, permanent deeltijds werk). Hierbij wordt niet zozeer gekeken naar de juridische zelfstandigheid maar ook het criterium van de economische afhankelijkheid in rekening gebracht. Dit gaat gepaard met het fenomeen van zogenaamd hybride loopbanen, waarbij de werkenden

opeenvolgend verschillende statuten aannemen in hoofd- en bijberoep. Wanneer we deze bevindingen plaatsen tegenover de achtergrond van nationale en internationale evoluties inzake tewerkstelling, dan concluderen we dat in Vlaanderen de klassieke loonarbeid de meest voorkomende tewerkstellingsvorm blijft, waarbij zich zowel in de zelfstandige als in de loontrekkende werkgelegenheid een gestage groei voordoet.

Freelancers: eerder mannelijk, ouder en tevreden over hun keuze

Nieuwe analyses op basis van de Vlaamse Werkbaarheidsmonitor bij zelfstandigen leveren diverse profielkenmerken op van een belangrijke niche binnen de Vlaamse freelancers, zijnde de zzp'ers in de intellectuele dienstverlening. Hieruit leren we onder meer dat in deze groep een groot aandeel ingenomen wordt door mannen (79%) en 50-plussers (40%), terwijl amper 5% jonger is dan 30 jaar. Het aandeel hooggeschoolden ligt op 87%, maar deze grote vakkennis weerhoudt zeven op de tien er niet van om inzake management en bedrijfsbeheer een beperkt of ernstig competentiedeficit te signaleren. Zeven op de tien werkt nooit samen met andere freelancers, maar negen op de tien weet zich (in beperkte of sterke mate) gesteund door een sociaal netwerk.

Voor 83% is het gezin volledig of sterk afhankelijk van dit freelancersinkomen. De laagste tevredenheidsscore gaat uit naar de sociale bescherming die dit statuut met zich meebrengt (slechts 15,9% tevreden), terwijl er een zeer grote tevredenheid is met de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap (83,9% tevreden met slechts 4,5% uitgesproken ontevreden). Op het vlak van werkbaar werk behaalt deze niche van freelancers een van de beste scores binnen de zelfstandigenpopulatie: de werkbaarheidsgraad ligt op 57,8%, terwijl deze onder de zzp'ers gemiddeld 54,2% bedraagt, en onder de globale zelfstandigenpopulatie 50,7% (meting 2016). De grootste werkbaarheidsknelpunten liggen op het vlak van werkstress (28,7% problematisch) en werk-privébalans (25,6% problematisch). De grootste werkbaarheidsrisico's zijn werkdruk (40,4% problematisch) en emotionele belasting (23,7% problematisch).

Drie hoofdtypen van freelancers

Om de grote diversiteit binnen de freelancerspopulatie te captureren, is het aangewezen een vorm van typologie te hanteren, los van de sectorindeling. In Vlaanderen zijn de freelancers grotendeels terug te brengen tot drie hoofdniche's qua type dienstverlening. Gaande van kennisintensieve dienstverleners zoals de management consultant, over creatieve dienstverleners zoals de media professional, tot faciliterende dienstverleners zoals de koerier. Deze kunnen onderling sterk verschillen qua profiel, organisatiewijze en bekommernissen.

Motivaties lopen uiteen

De brede literatuurstudie en de gesprekken leren dat de motivatie in Vlaanderen om te werken met freelancers vrij uiteenlopend kan zijn. Als aanleiding kan zich zowel aan vraag- als aanbodzijde hetzij een kansrijke, hetzij een dwingende situatie voordoen (opportunity versus necessity). Voor de freelancers kan het motief of voordeel daarbij liggen op het vlak van vrijheid, autonomie en onafhankelijkheid, flexibiliteitsmogelijkheden en de combinatiemogelijkheid werk-privé. Ook het zelfstandig ondernemerschap, het zich toeleggen op wat men het liefst doet, en (extra) inkomstenmogelijkheden zijn mogelijke motieven of voordelen.

Hooggeschoolden zouden in het voordeel zijn omdat zij meer doelbewust een keuze voor deze arbeidsvorm en bijhorend statuut kunnen maken dan kortgeschoolden, die scherper de onderlinge concurrentie ondervinden ten gevolge van globalisering en digitalisering, vaker in een zwakkere onderhandelingspositie staan en zich meer zouden moeten onderwerpen aan de eisen ter zake van hun inhuurders.

Ook de inhuurders hebben diverse motieven

Voor de opdrachtgevers of inhuurders vormt het *plug and play* karakter van de freelancers een belangrijke overweging, wanneer ze staan voor een tijdelijke behoefte aan specialistische kennis, pieken in het gewone werk of specifieke projecten.

Ook de kostenstructuur vormt voor hen een belangrijk motief. Uit eerder onderzoek van de Stichting blijkt in Vlaanderen een positief verband te bestaan tussen de inzet van freelancers enerzijds, en de ondernemingsgrootte, de inzet van uitzendarbeid, het voorkomen van pieken, het uitbesteden van basisactiviteiten en het zich bevinden in een groeiende marktsituatie anderzijds. Het inhuren van freelancers blijkt op basis van onze gegevens niet specifiek sectorgebonden, al wordt de sterkste groei wel opgetekend in de dienstensector.

Wat de marktbenadering betreft, blijkt het rechtstreeks contracteren tussen inhuurder en freelancer de meest voorkomende praktijk in onze regio. Freelancers gebruiken diverse kanalen om aan nieuwe opdrachten te geraken, gaande van netwerking on- en offline, informele of formele samenwerkingsverbanden, tot internetplatformen of jobboards als online marktplaatsen. De internetplatformen zijn ook internationaal in opmars, al werpen verschillen in prijs, munteenheid, taal, tijdszone en cultuur in Vlaanderen nog barrières op voor het bereik ervan. Op dit ogenblik proberen vanuit het buitenland vooral platformen uit Nederland, waar de zzp-markt meer georganiseerd is, voet aan de grond te krijgen in Vlaanderen. Het marktbeeld ter zake evolueert overigens zeer snel. In ongeveer tien procent van de gevallen worden freelancers ingehuurd via tussenkomst van een intermediaire onderneming, gespecialiseerd in het aanleveren van extern personeel op het vlak van interim management of projectsourcing. Deze intermediaire spelers staan voor een groeiende markt, doordat de inzet van freelancers zich in een stroomversnelling bevindt.

Langs de kant van de inhuurders doen zich volgende tendensen voor. Ten eerste de ontwikkeling van de *managed services providers* die op ondernemingsniveau de inzet van al het extern personeel centraal stroomlijnen. Ten tweede een trend tot *direct sourcing*, zijnde het rechtstreeks aantrekken van kandidaten door de grotere bedrijven. Dit kan kaderen in een trend tot *total talent acquisition* waarbij het onderscheid tussen vast en flexibel personeel minder op de voorgrond treedt. De laatste belangrijke tendens is het toegenomen belang van het begrip *goed opdrachtgeverschap*, als een meer duurzaam model voor de inzet van freelancers in een onderneming.

Nog heel wat vragen en uitdagingen voor de freelancer én voor de samenleving

Er stellen zich in Vlaanderen een aantal knelpunten en uitdagingen als vraagstukken voor freelancer en samenleving. Deze hebben betrekking op verschillende aspecten:

- het gehanteerde verdienmodel dat sterk kan blootstaan aan een neerwaartse tarievdruk;
- de gebrekkige werkzekerheid en inkomenszekerheid in de nimmer aflatende zoektocht naar nieuwe klanten;
- het voorhanden zijn van een aannemingsovereenkomst tussen inhuurder en freelancer waarin desgevallend ook nog diverse valkuilen voor de freelancer kunnen voorkomen;
- de bekommernis om schijnzelfstandigheid uit te sluiten;
- de duurzaamheid van de ondernemersloopbaan van de freelancer die onder druk komt in geval van onvoldoende managementcapaciteiten, problematische werkstress en werk-privébalans, of door de druk van het solobestaan.

Daarnaast springen de werkgerelateerde voordelen en statutaire verschillen in het oog tussen de zelfstandige freelancer en de vaste medewerker in loondienst bij dezelfde opdrachtgever. Dit zijn enerzijds de verschillen die voortspruiten uit de specificiteit van het sociaal statuut van de zelfstandigen, met een andere regeling op het vlak van kosten en belastingen, sociale zekerheidsbijdrage, gewaarborgd loon en uitkeringen van het ziekenfonds bij arbeidsongeschiktheid, arbeidsongevallen en beroepsziekten, vakantie, ouderschapsverlof, tijdskrediet en thematisch verlof, werkloosheid en pensioenopbouw. Anderzijds is er een verschil op het vlak van werkzekerheid, werktijden, bescherming door de welzijnswetgeving, het recht op vertegenwoordiging, collectief overleg en andere fundamentele rechten op het werk zoals bijvoorbeeld non-discriminatie, en inzake werkgever-gesponsorde opleiding en vorming.

Ten slotte kan het freelancen niet los gezien worden van globale arbeidsmarktevoluties, met diverse nieuwe arbeidsvormen en veranderende arbeidsrelaties. Het regelgevend kader moet zich op enkele vlakken nog aanpassen, zoals bijvoorbeeld de

problematiek van de online platformen leert. Als dusdanig passen deze vraagstukken binnen de globale internationale schema's die onder meer door Eurofound en OESO uitgewerkt zijn om de opportuniteiten en uitdagingen te schetsen die de opmars van de niet-standaard werkvormen met zich meebrengen, dit zowel voor de arbeidsmarkt als voor de arbeidscondities.

Voor de arbeidsmarkt gaat het aan de ene kant om een flexibele toegang tot werk en de opportuniteit van inkomsten, de mogelijke inclusie van marginale groepen binnen de arbeidskrachten, lage drempels om in en uit deze tewerkstelling te stappen of om het ondernemerschap uit te proberen in een omgeving met weinig ondernemersrisico. Anderzijds bestaan de uitdagingen voor de arbeidsmarkten op dit vlak uit niet-standaard tewerkstellingsvormen met kleine jobs en micro-opdrachten, het potentiële gevaar van een *race to the bottom* inzake verloning, en de afname van werkgever-gesponsorde opleiding van werkenden.

Ook wat de werkcondities betreft, dienen zich globaal zowel opportuniteiten als uitdagingen aan. Het gaat aan de ene kant over flexibele werktijden en ruimte voor digitale diensten, een autonome werkorganisatie en potentiële productiviteitswinsten. Aan de andere kant stellen zich uitdagingen als werkonzekerheid en een groter risico op werkloosheid, een kleinere of duurdere sociale bescherming en voordelen, en potentiële stress ten gevolge van self-management en sociale isolatie.

De uiteindelijke impact van deze globale evoluties en tendensen is sterk afhankelijk van het institutioneel kader, van de beleidscontext en van de sociale dialoog, in die mate dat het uiteindelijk effect per land of regio mede hierdoor sterk kan verschillen, zoals ook aangetoond voor Nederland in een studie van het Centraal Planbureau.

Nood aan een uniforme definitie, goede statistieken en een contextuele benadering

Dit onderzoek naar freelancers in Vlaanderen bracht geen centraal leidend perspectief naar voor om deze groeisector unisono te kunnen benaderen. Elke louter eenzijdige benadering van het

fenomeen zou namelijk onrecht doen aan de snel evoluerende context van het freelancen.

Op basis van ons onderzoek kunnen we stellen dat het ontbreken van een uniforme definitie van de term freelancer een belangrijk pijnpunt is. Het verhindert immers dat beleidsmatig aandacht kan gaan naar dit groeiende segment op de arbeidsmarkt. Dat laatste vereist in de eerste plaats een duidelijke omschrijving en een statistisch af te bakenen concept, om zo het debat meer te structureren. Om dezelfde reden moeten we behoedzaam omspringen met internationale bevindingen en vergelijkingen. Er is dan ook nood aan meer gedifferentieerde statistieken omtrent de werkenden en over ondernemend gedrag, om de nieuwe werkvormen zoals het freelancen effectief te kunnen meten. Dit zou een monitoring mogelijk moeten maken waarbij periodiek evoluties in kaart worden gebracht en opgevolgd.

Omdat de vlag 'freelancer' in Vlaanderen vele ladingen dekt, is verder een gedifferentieerde beleidsaanpak vereist, want 'de' freelancer bestaat niet. De verschillende niches en types van freelancers hebben elk hun eigen specifieke kenmerken, werkorganisatie en knelpunten. Freelancen is bovendien geen geïsoleerd fenomeen. Het kan niet los gezien

worden van een bredere context van evoluties inzake ondernemerschap en inzake flexibiliteit, zowel op de arbeidsmarkt als binnen ondernemingen. Wanneer de focus van het debat beperkt zou blijven tot het freelancen op zich, wordt voorbijgegaan aan mogelijke waterbedeffecten op andere actuele werkvormen.

Tot slot blijken globale internationale evoluties hun stempel te drukken op de knelpunten en vraagstukken waarmee freelancers en samenleving worden geconfronteerd. Dit verhindert niet dat lokaal het verschil kan gemaakt worden via het institutioneel kader, de beleidscontext en de sociale dialoog.

Katrien Penne
SERV

Bibliografie

SERV. (2017). *De transitie naar een digitale samenleving: een verkenning van kansen en uitdagingen*. Geraadpleegd via https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20170503_startnota_digitalisering_NOT_.pdf